

Н.А. Герасимчук

РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА НА СЕЛІ ШЛЯХОМ ОРГАНІЗАЦІЇ СПІВПРАЦІ МАЛИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ І АГРОТУРИСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті викладено результати досліджень у сфері розвитку підприємництва, запропоновано шляхи розвитку підприємництва на селі на основі взаємодії малих сільськогосподарських та агротуристичних підприємств, розроблено модель співпраці, яка дозволить підприємствам використати свої переваги для подолання сезонності своєї діяльності.

Ключові слова: підприємництво, агротуристичне підприємство, сільськогосподарське підприємство, агробізнес.

Рис. 1. Літ. 12.

Н.А. Герасимчук

РАЗВИТИЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА НА СЕЛЕ ПУТЕМ ОРГАНИЗАЦИИ СОТРУДНИЧЕСТВА МАЛЫХ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ И АГРОТУРИСТИЧЕСКИХ ПРЕДПРИЯТИЙ

В статье изложены результаты исследований в сфере развития предпринимательства, предложен путь развития предпринимательства на селе, который базируется на использовании взаимодействия малых сельскохозяйственных и агротуристических предприятий, разработана модель сотрудничества, которая позволит предприятиям использовать свои преимущества для преодоления сезонности своей деятельности.

Ключевые слова: предпринимательство, агротуристическое предприятие, сельскохозяйственное предприятие, агробизнес.

N.A. Gerasymchuk

RURAL ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT BY MEANS OF ORGANIZATION OF COOPERATION BETWEEN SMALL AGRICULTURAL AND AGROTOURIST ENTERPRISES

The article presents the results of the research in the field of the entrepreneurship development; the way of developing rural entrepreneurship is offered, it is based on cooperation of small agricultural and agrotourist enterprises, and the model of such cooperation is constructed, it will allow enterprises to take use of their advantages for overcoming the seasonality in their activity.

Keywords: entrepreneurship; agrotourist enterprise; agricultural enterprise; agrobusiness.

Постановка проблеми. Економічне життя сучасної України характеризується бурхливим розвитком малих підприємств. Особливо великі надії українське суспільство покладає на відродження підприємництва у сфері малих сільськогосподарських та агротуристичних підприємств. Порівняно з підприємствами інших галузей, ці підприємства найменше банкрутують, потребують незначних затрат на створення і функціонування.

У сільській місцевості України підприємницька діяльність розвивається у двох основних формах: малі сільськогосподарські та агротуристичні підприємства.

Аналіз останніх досліджень. За останні роки проблемі підприємництва у сфері сільського господарства як у вітчизняній, так і зарубіжній літературі присвячено праці М. Возняка [12], А. Вося [11], В. Збарського [3], Й. Маліка [2], П. Саблука [2] та інших. Значно менше публікацій, особливо в Україні, присвячено особливостям агротуристичного підприємництва. На фоні значного масиву наукових напрацювань зарубіжних авторів українські дослідження підприємництва та управління ним в агротуризмі мають менший обсяг, але тут слід мати на увазі, що ще донедавна термін «агротуризм» в Україні взагалі був відомий лише вузькому колу спеціалістів.

Невирішені частини проблеми. В працях українських учених, присвячених організації агротуристичного підприємництва дослідження обмежуються в основному змістом поняття «агротуризм». Варто зазначити, що проблема організації співпраці в підприємницькій діяльності малих сільськогосподарських і агротуристичних підприємств в зарубіжній літературі висвітлена недостатньо. Що об'єднує ці підприємства, що різнить, в чому полягає їхня співпраця (і чи взагалі вона їм притаманна), які її перспективи тощо – це питання, які необхідно з'ясувати для подальшого розвитку підприємництва на селі в його цивілізованому вигляді.

Метою дослідження є визначення особливостей співпраці у підприємстві основних форм господарювання на селі – малих сільськогосподарських та агротуристичних підприємств.

Основні результати дослідження. В процесі розвитку малих сільськогосподарських підприємств на селі сьогодні, не тільки на Заході, але й в Україні, все більше місця в реалізації підприємницької діяльності знаходять агротуристичні фірми. Це характерно не тільки для окремих регіонів нашої країни, де домінує гориста і болотиста місцевість, бідні ґрунти, але і в місцях, багатих на історичні пам'ятки, природні ландшафти, лікувально-оздоровчі заклади тощо.

Зв'язок саме малих сільськогосподарських та агротуристичних підприємств не є випадковим чи притаманним тільки Україні. Після 2000 р. низка інституцій Європейського Союзу (входження до якого прагне і Україна) висунули вимогу до країн-членів ЄС активніше працювати в напрямку поширення і поглиблення співпраці малих сільськогосподарських підприємств з агротуристичними фірмами [4]. В рекомендаціях інституцій ЄС наголошується, що слід спиратись на досвід країн (Італії, Німеччини, Польщі, Угорщини, Швеції та ін.), який довів, що взаємодія фермерських (сільськогосподарських) господарств з агротуристичними фірмами сприяє боротьбі з безробіттям, розширенню ринку, збуту сільськогосподарської продукції, формуванню екологічної культури, інформації про напрямки сільськогосподарської діяльності аграрних підприємств в інших регіонах країни та за кордоном тощо. Трудові ресурси – визначальні у схемі взаємозв'язку сільськогосподарських та агротуристичних підприємств, оскільки саме цей чинник виробництва є спільним у системі формування підприємництва. Іншим спільним ресурсом є капітал у вигляді основних фондів (приміщення) та грошових коштів, але спираючись на принцип самостійності господарювання, цей чинник виробництва може бути спільним для цих підприємств тільки під час виконання певних проектів, але не може бути основою для співпраці.

Попри розвиток ринкових відносин на селі, сьогодні активно задіяні тільки дві ринкові структури: малі сільськогосподарські та агротуристичні підприємства. Їхній вплив на розвиток села здійснюється через агробізнес, що, згідно з К. Ратманом [9], є сферою послуг і продуктів, якими селяни за відповідну плату забезпечують туристів. У широкому значенні поняття агробізнесу – це ринкові стосунки як землеробської, так і позаземлеробської сфер [9]. У вузькому значенні агробізнес слід розуміти як розвиток підприємництва в сільській місцевості [3]. Саме агробізнес є тією ланкою, яка поєднує малі сільськогосподарські й агротуристичні підприємства в царині підприємництва [1].

В агробізнесі проявляються здібності як безпосереднього виробника сільськогосподарської продукції, так і підприємливість працівників агротуристичних підприємств. Саме в агробізнесі підприємницькі стосунки між двома основними формами ринкової економіки на селі набувають рис стабільності і партнерства. В умовах взаємодії малих сільськогосподарських та агротуристичних підприємств «агротуризм, як кожен складний, господарчий організм, прагне до структурної рівноваги. Це означає, що в ньому не може так бути, що одна складова важлива, а інша – ні. Найкращі показники в агробізнесі будуть тоді, коли ці два суб'єкти розвиваються комплексного, але комплексність зовсім не означає, що цей розвиток проходив рівномірно і в однакових об'ємах» [11].

Це положення на сьогодні викликає жваві дискусії і є слабким місцем у процесі співпраці. Справді, якщо мале сільськогосподарське підприємство є кращим у веденні господарської діяльності (а так на сьогодні і є), то що йому дасть співпраця з агротуристичним підприємством? Адже у більшості схем співпраці сільськогосподарські виробники віддають агротуристичним підприємствам цілком реальні, матеріальні ресурси, а натомість отримують послуги, які можна оцінити тільки після їх надання. Зважаючи на українське податкове законодавство, такі умови співпраці в більшості випадків економічно не вигідні сільськогосподарському виробнику. Вирішення цієї проблеми полягає у кращій юридичній підтримці процесів співпраці, а саме: оформлення договорів на надання інформаційно-консультаційних та інших послуг для сільськогосподарського підприємства, в яких буде зазначатися ціна договору, а також відновлення практики договорів міни.

Центральним питанням співпраці є розвиток підприємництва. Як показує практика, в Україні, як зрештою і в інших країнах, підприємництво в сільській місцевості зосереджене в основному в фермерських господарствах, агротуристичних фірмах та змішаних об'єднаннях, де працівник малого сільськогосподарського підприємства одночасно здійснює і агротуристичну діяльність. Агротуризм, як слушно наголошує М. Ялінік, це економічний феномен початку XXI ст., де підприємництво виражене більш випукло, яскравіше, ніж у сільськогосподарських (фермерських) господарствах [5].

Але якщо за розвитком малих сільськогосподарських підприємств в Україні є можливість слідкувати за допомогою статистичних даних та польових досліджень, то за агротуристичними можна тільки за допомогою останніх. На сьогодні агротуристичні підприємства як такі не виділяються окремо, більшість навіть не реєструються як суб'єкти підприємницької діяльності навіть не через податковий тягар, а через необхідність вести звітність і проходити чис-

ленні перевірки. Саме тому більшість публікацій, присвячених агротуризму, досліджують або теорію агротуризму, або практику діяльності в межах району. Разом з тим, труднощі з отриманням фінансової звітності або її відсутність не зменшують ролі досліджень агротуризму в Україні, оскільки агротуризм є незаперечним чинником активізації підприємництва, а про ефективність агротуристичної діяльності свідчить наявність таких підприємств та практика надання туристичних послуг у цілому.

Наступним питанням співпраці є взаємодопомога в подоланні такого недоліку сільськогосподарської діяльності, як сезонність. В умовах сезонної праці саме агротуристичні фірми є замовниками і споживачами продукції, яку виробляють фермери. Завдяки агротуристичним підприємствам сільськогосподарські підприємства орієнтуються на вимоги споживачів-туристів, творчо підходять до підприємницької діяльності відповідно до пори року і місцевих умов для забезпечення відпочивальників екологічною продукцією. Теоретичні дослідження, а також господарча практика деяких економічно розвинених країн доводять, що агротуризм позитивно впливає і на соціально-господарський рівень сільськогосподарських підприємств. Участь цих господарств в обслуговуванні туристичного руху є своєрідною рушійною силою в розширенні асортименту продукції рослинництва і тваринництва. Саме завдяки агротуризму фермери мають можливість отримати додатковий прибуток в міжсезонний період [8].

На основі аналізу досвіду співіснування малих сільськогосподарських та агротуристичних підприємств нами розроблено схему співпраці, що включає, з одного боку, список ресурсів, якими обмінюються ці підприємства, з іншого – види діяльності, що здійснюються в її межах (рис. 1).

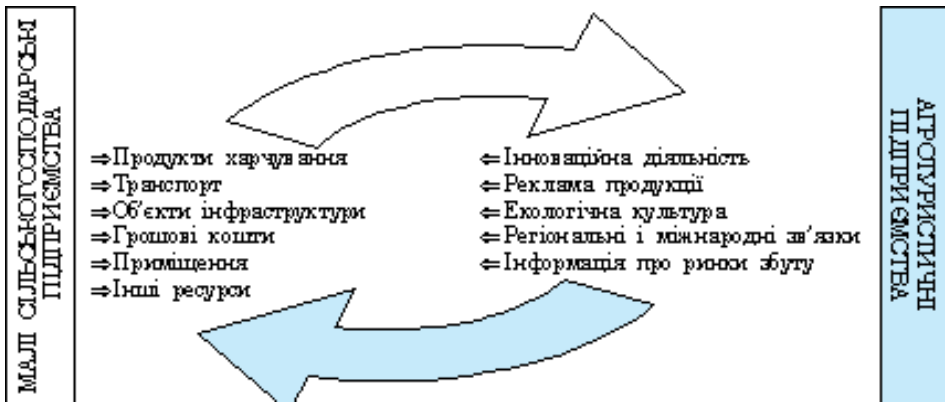

Рис. 1. Модель взаємодії малих сільськогосподарських та агротуристичних підприємств у межах кластерної структури

Малі сільськогосподарські підприємства у запропонованій моделі продають агротуристичним свою продукцію (продукти харчування) та інші ресурси. Агротуристичні підприємства за надані ресурси та матеріальні цінності надають не тільки послуги з наведеного переліку, а також інші послуги, які виникають у процесі підприємницької діяльності. Перелік послуг агротуристичного

підприємства зростає в міру активізації підприємницької діяльності, але через постійне оновлення і різноманіття на сьогодні майже не підлягає класифікації.

Окрім кількісного аспекту співпраці (вартісне вираження обміну), важливе місце в моделі займає якісний аспект. При цьому аналізується не тільки якість продукції (тут досить багато нормативних документів, що її забезпечують), але, що важливо, і якість послуг. Сьогодні в основі підприємницької діяльності малих аграрних фірм лежить орієнтація не тільки на кількість виробленої продукції, а передусім, на її якість. Агротуристичні фірми є катализаторами активізації підприємництва малих сільськогосподарських підприємств у царині підвищення якості виготовлення харчової продукції [12]. Туристи, які відпочивають в сільській місцевості в господаря, тільки частково задовольняють свої потреби тим, що він їм може запропонувати (молоко, м'ясо, фрукти, овочі тощо). Туристи користуються тим, що виробляє і продає фермер. Це вимагає від сільського виробника продуктів творчих підходів до якнайкращого задоволення потреб туристів, зміни в певних межах профілю діяльності з орієнтацією на продукцію, яка користується найбільшим попитом. Купуючи продукти, туристи підтримують селянина, а вимоги, які висувають до продукції, активізують підприємництво на шляху до розвитку екологічного землеробства.

Щодо якості послуг, то головним її мірилом досі залишається попит на ці послуги. Нормативних документів, які б визначали стандарти якості агротуристичних послуг, досі немає. При оцінці якості користуються загальними для туристичних та готельних послуг стандартами, які не враховують такі важливі специфічні особливості агротуристичних послуг, як зв'язок з культурою та традиціями місцевої громади, екологічну культуру та специфічне оформлення. На сьогодні існує розроблена Спілкою сприяння сільському зеленому туризму система добровільної сертифікації послуг – знак «Зелена садиба». І хоча агротуризм відрізняється від сільського зеленого туризму, ці відмінності набагато менші, ніж від ведення туристичної діяльності або готельної справи, а тому ця сертифікація може бути взята за основу для агротуристичних підприємств з відповідними до профілю діяльності змінами.

Висновки. У статті визначені особливості співпраці малих сільськогосподарських та агротуристичних підприємств та шляхи активізації розвитку цієї співпраці:

1. Малі сільськогосподарські та агротуристичні підприємства є осередком підприємницької діяльності на селі. Саме підприємництво є двигуном розвитку економіки та виходу з сучасного кризового стану, адже підприємницька діяльність є самостійною та ризиковою, спрямованою на отримання прибутку. Тому розвиток підприємництва шляхом співпраці – це головний чинник економічного відродження сільської місцевості.

2. Співпраця малих сільськогосподарських та агротуристичних підприємств на сьогодні характеризується певною нерівноцінністю обміну через недоліки в оцінці товарів, робіт і послуг. Ці недоліки можна усунути, обравши кластерну модель об'єднання, яка базується на договірних засадах.

3. Співпраця дозволить подолати негативне явище сезонності, характерне для обох видів діяльності. На сьогодні ця мета досягається тільки за умов поєд-

нання малих сільськогосподарських та агротуристичних підприємств у змішану структуру, але з розвитком інтенсифікації сільськогосподарського виробництва та популяризації агротуристичного відпочинку ці види діяльності будуть здійснювати спеціалізовані підприємства на засадах тісної співпраці.

4. Взаємний контроль за якістю продукції та послуг, який впливає з формату співпраці і обумовлює її подальший розвиток. Оскільки за розробленою моделлю кінцевими споживачами продукції та послуг є безпосередньо учасники співпраці, контроль за якістю є безперервним процесом.

На основі визначених особливостей була побудована модель взаємодії, яка базується на принципі еквівалентності обміну та самостійності діяльності суб'єктів господарювання, оскільки автономна діяльність підприємств на засадах тісної співпраці є більш ефективною для розвитку підприємництва та місцевої економіки, ніж поєднання цих двох видів в одному підприємстві, яке сьогодні можна досить часто спостерігати на практиці. Таке поєднання видів діяльності призведе до усереднення продукції та послуг і гальмування розвитку підприємництва, тому що необхідною умовою розвитку підприємництва на селі є наявність достатньої кількості конкуруючих суб'єктів з широким асортиментом послуг.

1. *Ареф'єва О.В., Герасимчук Н.А.* Управління формуванням підприємництва: Монографія. – К.: Корпорація, 2006. – 225 с.

2. Внутрішньогосподарські організаційно-економічні механізми забезпечення прибутковості сільськогосподарських підприємств / Саблук П.Т., Малік М.Й., Коваленко Ю.С., Баланюк І.Ф., Березка Л.І.; Інститут аграрної економіки УААН. – К.: ІАЕ УААН, 2003. – 205 с.

3. *Збарський В.К.* Земельні відносини – основа розвитку малих форм господарювання на селі. – К.: НАУ-ДАКККіМ, 2004. – 279 с.

4. Agroturystyka jako szansa aktywizacji gospodarzej wiejskich regionow turystycznych Malopolski Wschodniej / Red. naukowa prof. A. Jarosz. – Rzeszow-Boguchalwa, 1996. – 197 s.

5. *Jalnik M.* Agroturystyka na obszarach przygraniczno cennych. – Bialystok: Wydawnictwo Politechniki Bialostockiej, 2002. – 130 s.

6. *Jarosz A.* Agroturystyka szansa rozwoju wsi i rolnictwa // Agroturystyka jako szansa aktywizacji gospodarzej wiejskich regionow turystycznych Malopolski Wschodniej / Red. naukowa prof. A. Jarosz. – Rzeszow-Boguchalwa, 1996. – S. 83–94.

7. *Klisinski J.* Agroturystyka alternatywa pracy na terenach wiejskich // Zarzadzanie w agrobiznesie. Management in Agriculture / Praca zbiorowa pod red. M. Nowickiej-Skowron. – Czestochowa: Wydawnictwo Politechniki Czestochowskiej, 1998. – S. 108–119.

8. *Kotlinski W.* Zagospodarowanie turystyczne dla potrzeb agroturystyki w wojewodztwie rzeszowskim // Agroturystyka jako szansa aktywizacji gospodarzej wiejskich regionow turystycznych Malopolski Wschodniej / Red. naukowa prof. A. Jarosz. – Rzeszow-Boguchalwa, 1996. – S. 162–169.

9. *Ratman K.* Agrobiznes – dodatkowym zrodlem dochodu ludnosci wiejskiej // Zarzadzanie w agrobiznesie. Management in Agriculture / Praca zbiorowa pod red. M. Nowickiej-Skowron. – Czestochowa: Wydawnictwo Politechniki Czestochowskiej, 1998. – S. 152–156.

10. *Slusarz G.* Polityka regionalna jako podstawa wielofunkcyjnego rozwoju terenow wiejskich // Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistow, Rolnictwa i Agrobiznesu. – T. 2. – Zeszyt 3. – Rzeszow, 2004. – S. 63–68.

11. *Wos A.* Agrobiznes. Makroekonomika. – T. 1. – Warszawa: Wydawnictwo KEYTEXT, 1996. – 334.

12. *Wozniak M., Lazur W.* Agroturystyka a problemy ochrony srodowiska naturalnego // Aktywizacja gospodarzej wiejskich regionow turystycznych Malopolski Wschodniej / Red. naukowa prof. A. Jarosz. – Rzeszow-Boguchalwa, 1996. – S. 67–74.

Стаття надійшла до редакції 4.06.2009.